

מכּגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

גיליון מיוחד בנושא

**נוער לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדרי
וביסקסואלי (להט"ב): התבגרות, זהות וסיכון
בתוך חברה הטרוסקסואלית**

עורך-אורח: ד"ר גידי רובינשטיין

כתב עת • גיליון 33

סיוון, תשע"א – יוני 2011

מרכיבי רווחה סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים: מחקר עם קבוצת השוואה הטרנסקסואלית

גבע שנקמן ודב שמוטקין

תקציר

מחקר זה בחן מרכיבי רווחה נפשית סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים, מול קבוצת השוואה הטרנסקסואלית. השוויון 219 הומוסקסואלים ולסביות (136 הומוסקסואלים ו-83 לסביות) עם 219 הטרנסקסואלים שהותאמו אינדיבידואלית לכל אחד מהשתתפים ההומו-לסבים. בהתאם להשערותנו, נמצא כי הקבוצה ההומו-לסבית לא נבדלה מהקבוצה הטרנסקסואלית במרכיב הקוגניטיבי של הרווחה הסובייקטיבית, שהוא שביעות הרצון הכללית מהחיים, אך נבדלה ממנה במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית – כך שרגש שלילי וגם רגש חיובי נמצאו גבוהים יותר בקרב המשתתפים ההומו-לסבים יחסית לקבוצת ההשוואה. הבחנה זו בין שני מרכיבי הרווחה הסובייקטיבית בהקשר ההומוסקסואלי עשויה לחדד את הבנתנו בנוגע לקשר שבין נטייה מינית ורווחה סובייקטיבית. הדפוס הרגשי של רגש חיובי גבוה לצד רגש שלילי גבוה, כפי שהתקבל במחקרנו בקבוצה ההומו-לסבית, מרמז על אסטרטגיית התמודדות רגשית שהומוסקסואלים ולסביות מאמצים ככל הנראה מול תרחישי עולם עוין שאליהם הם חשופים. המחקר גם מעלה השלכות באשר להיבטים טיפוליים והסברתיים.

מילות מפתח: נוער הומו-לסבי, רווחה סובייקטיבית

רקע תאורטי

רווחה סובייקטיבית

מושג הרווחה הסובייקטיבית (subjective well-being) מתייחס בספרות להערכתו האישית הכוללת של האינדיבידואל את איכות חייו, הערכה הנעה על ציר חיובי-שלילי. כמו כן, המושג מספק אינדיקטורים להסתגלות ובריאות נפשית (Diener, 1984; Lent, 2004). הספרות המקצועית בתחום הרווחה הנפשית מנסה לבחון, כיצד ומדוע אנשים שונים חווים את חייהם באופן חיובי, והיא מתמקדת במושגים, כגון: שביעות רצון, אושר, מורל ורגש חיובי (Diener, Suh, Lucas & Smith, 1999).

* ברצוננו להודות לגילי לוטרינגר על תרומתה הרבה באיסוף הנתונים.

** תגובות הנוגעות למאמר זה יש להפנות לד"ר גבע שנקמן, החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב, תל אביב 69978, דוא"ל: gevashen@post.tau.ac.il; טל': 03-6408937, פקס: 03-9670381. כתובת חלופית לתגובות: פרופ' דב שמוטקין, החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב, דוא"ל: shmotkin@post.tau.ac.il

חוקרים שונים חלוקים ביניהם בנוגע למרכיבי הרווחה הסובייקטיבית (Chamberlain, 1988), אך עם זאת קיימת הסכמה רחבה באשר לשני המרכיבים העיקריים של רווחה זו, שהם המרכיב הקוגניטיבי והמרכיב הרגשי (Lucas, Diener & Suh, 1996). המרכיב הרגשי מתבסס על תחושותיו של הפרט בנוגע למידת האושר או השמחה בחייו. הערכה זו של הפרט נוטה להיות ספונטנית וחוייתית, והיא משקפת מצב עכשווי. נהוג לפצל את המרכיב הרגשי לחלק של רגשות חיוביים (רגשות נעימים, כגון שמחה ואושר) ולחלק של רגשות שליליים (רגשות בלתי נעימים, כגון: פחד, דכדוך ועצבות) (Watson, Clark & Tellegen, 1998).

המרכיב הקוגניטיבי מתבסס על הערכתו העצמית של הפרט בנוגע לשיעור הרצון שלו מחייו, והערכה זו היא בעיקרה שיפוט רציונלי, שבאמצעותו הפרט מעריך את איכות חייו לפי אמות מידה ותקנים שהוא עצמו קובע (Shin & Johnson, 1978). בשונה מהמרכיב הרגשי, שנוטה להיות מושפע מנסיבות זמניות ועכשוויות, המרכיב הקוגניטיבי מושפע מהערכה ארוכת טווח. הערכת רווחה סובייקטיבית בהתבוננות ארוכת טווח לאחר מושפעת במיוחד מהתערבות של מנגנונים פסיכולוגיים של הסתגלות, כמו התרגלות (habituation) והשוואה חברתית, הפעילים לאורך כל טווח הגילים ואשר יכולים לתקן רמה פגועה של שביעות רצון מהחיים ולהחזירה לקו הבסיס שלה (Headey & Wearing, 1989; Keyes, Shmotkin & Ryff, 2002; Michalos, 1985). ייתכן כי בשל כך נמצא שבקשר שבין גיל לבין מדדי רווחה סובייקטיבית, שביעות הרצון הכללית מהחיים נטתה שלא לרדת עם עליית הגיל, בעוד שביטויים רגשיים (רגשות חיוביים) נטו לרדת עם עלייתו (Diener & Suh, 1998). בהתאם, שמוטקין (Shmotkin, 1990) הראה כי עיקר ההבדלים בין אוכלוסייה צעירה לבוגרת במדדי רווחה סובייקטיבית נעוצים ברכיב הרגשי, בעוד הרכיב הקוגניטיבי של שביעות רצון מהחיים אינו מבחין בין הקבוצות, במיוחד כאשר משתמשים בעת העיבודים הסטטיסטיים במשתנים סוציו-דמוגרפיים מתערבים כקבועים. יציבותה של שביעות הרצון מהחיים לאורך זמן נמצאה חשובה ביותר להתפתחות חיובית בקרב נוער, בעוד ירידה בה קושרה עם פגיעות לקשיים פסיכולוגיים (Park, 2004). דוגמאות נוספות לעמידותה היחסית של שביעות הרצון מהחיים גם בתנאי חיים עוינים ניתן למצוא באוכלוסיות של נכים ושל מי שעברו אירועי חיים קשים (Mehnert, Krauss, Nadler & Boyd, 1990; Suh, Diener & Fujita, 1996).

יכולתם של אנשים לשמור על רמה נורמטיבית של שביעות רצון מהחיים למרות התנסויות שליליות נמצאת עדיין בתהליך של בירור קונצפטואלי ואמפירי (Bonanno, 2004; Diener, Lucas & Scollon, 2006). אחד מהמודלים בתחום זה הוצע על ידי שמוטקין (Shmotkin, 2005), המנסה להסביר את מערך היחסים בין המערכות הפסיכולוגיות המאפשרות איזון דינמי בין שימור של רווחה סובייקטיבית לבין התמודדות עם תרחישי עולם עוין (אירועי חיים שעיקרם מצוקה, טראומה ואף סכנת חיים). ביישום המודל של שמוטקין לאוכלוסייה ההומוסקסואלית נמצא כי משתנים, כגון: קבלה עצמית, זוגיות ומשמעות חיים גבוהה, עוזרים בשימור הרווחה הסובייקטיבית על אף ריבוי של סכנות וקשיים (שנקמן, 2010).

רווחה סובייקטיבית והומוסקסואליות

בהקשר ההומוסקסואלי, רווחה סובייקטיבית סומנה כקשורה עם משתנים כקבלה עצמית, חשיפה עצמית וגיבוש הזהות (Brady & Busse, 1994; Elizur & Ziv, 2001; Gil, 2007), אך ידוע מעט מאוד על הקשר בין המרכיבים הדיפרנציאליים של הרווחה הסובייקטיבית וכן על הקשר שלהם עם נטייה מינית. השערותנו הייתה כי בהשוואה בין נוער הומו-לסבי לנוער הטרוסקסואלי במרכיבי רווחה סובייקטיבית, עיקר השוני בין שתי הקבוצות יהיה במרכיבים הרגשיים, וכי בקרב נוער הומו-לסבי הרגש החיובי יהיה נמוך יותר והרגש השלילי – גבוה יותר מאשר בקרב נוער הטרוסקסואלי. השערה זו נשענה על ההבנה שהמרכיב הקוגניטיבי (שביעות רצון מהחיים) מבוקר חזק יותר מאשר המרכיב הרגשי על ידי כוחות מתקנים ומאזנים של הסתגלות לאורך זמן, במיוחד בשל הישענותו על הערכה רטרוספקטיבית המתחברת לעבר. לעומת זאת, המרכיבים הרגשיים של רווחה סובייקטיבית משקפים חזק יותר את המצב העכשווי-חוויתי של האינדיווידואל ההומו-לסבי, החשוף למכלול פעיל של קשיים בשל היותו שייך לקבוצה הפגיעה לתיוג שלילי ולאפליה. קשיים אלו עלולים לכלול בין השאר קונפליקט פנימי הנוגע לקבלה עצמית של הנטייה המינית (Martin, 1982), תחושות פגומות וחוסר מותאמות בשל נורמות הומופוביות והטרוסקסיסטיות בחברה (Herdt, 1989; King & Noelle, 2005) ופעמים רבות – חוסר תפקודה של המשפחה כמקור תמיכה (מזרחי, 2001; Strommen, 1989; D'Augelli, Hersherberger & Pilkington, 1998). קשיים נוספים כוללים הטרדות והתעללויות מצד בני משפחה וקבוצת השווים בשל נטייתו המינית של הפרט (Finkelhor & Dzuiba-Leatherman, 1994; Garofolo, Wolf, Kessel, Palfery & DuRant, 1998; Harry, 1989; Hunter, 1990; Russell, Franz & Driscoll, 2001), פגיעות גבוהה לפשעי שנאה (Alden & Parker, 2005) וסיכוי גבוה יותר להיות קרוב להתעללות מינית יחסית לאוכלוסייה הטרוסקסואלית (Bradford, Ryan & Rothblum, 1994). גורמי לחץ אחרים נוגעים לסכנות הקשורות בחשש מהידבקות בנגיף האיידס בשל נטייה למעורבות ביחסי מין לא מוגנים (Kegeles, Hayes & Coates, 1996; Rosario, Schrimshaw & Hunter, 2006; Silvestre et al., 1993), הומופוביה מופנמת (Ryan & Futterman, 1998), זוגיות שאינה מוכרת חוקית על ידי המדינה ולכן גם לא זוכה להטבות כמו זו של זוגות הטרוסקסואלים (Herek, 2006), אפליה בתעסוקה (Kimmel & Sang, 1995) וקשיים ייחודיים בתהליך ההזדקנות (Adelman, 1991).

מגוון הקשיים שתוארו משקפים מערך רחב של תרחישי עולם עוין שהומוסקסואלים ולסביות חשופים אליהם לאורך כל חייהם. נוער הומו-לסבי, אשר נמצא בלבו של תהליך גיבוש הזהות, הקבלה העצמית והחשיפה העצמית של הנטייה המינית, עלול להיפגע במיוחד מקשיים הקשורים בחשיפה של הנטייה לבני משפחה וחברים, כמו תגובות של אפליה והתעללות (D'Augelli & Hersherberger, 1993; Savin-Williams, 1998). לפי תאוריית לחץ המיעוטים (Meyer, 2003, 2007), גורמי לחץ פנימיים (כגון חוסר קבלה של הנטייה) כמו גם גורמי לחץ חיצוניים (כגון חשיפה לאלימות מצד המשפחה וקבוצת השווים) יכולים להוביל לפגיעה בבריאותם הנפשית של מיעוטים מיניים. בהקשר של

רווחה סובייקטיבית, ובהתאמה עם תאוריית לחץ המיעוטים, מגוון הקשיים העומדים בפני נוער הומו-לסבי עשוי להוביל להפנמה של רגשות שליליים, ותוצאה אפשרית מכך היא ירידה במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית.

במאמר הסקירה שלהם, דינר, סו, לוקאס וסמית קוראים לביצוע מחקרים שיבחנו בין המרכיב הקוגניטיבי והמרכיב הרגשי שברווחה הסובייקטיבית ובנתיבי הקשרים שבינם לבין משתנים שונים (Diener et al., 1999). בהמשך לקריאה זו ביקשנו לבחון במחקרנו הנוכחי את ההבדל המצופה בין המרכיב הקוגניטיבי למרכיב הרגשי בהקשר של נטייה מינית. בכך תורחב הבנתנו בנוגע לקשר הכללי שבין נטייה מינית ורווחה סובייקטיבית, כמו גם באשר לבחירה בהתערבויות טיפוליות רלוונטיות הממוקדות בקוגניציה לעומת כאלו הממוקדות ברגש.

הומוסקסואליות בחברה הישראלית

העמדה שמציגה החברה הישראלית כלפי הומוסקסואלים ולסביות היא מבלבלת. מצד אחד, יחסית למדינות מערביות אחרות, מערכת המשפט בישראל פיתחה עמדה ליברלית למדי כלפי הומוסקסואלים, והאוכלוסייה החילונית במרכז הארץ (במיוחד באזור תל אביב) מביעה סובלנות ופתיחות כלפי הקהילה ההומוסקסואלית (גרוס וזיו, 2003). כמו כן, סביב הבשלת הקרקע הפוליטית-חברתית, צמח וגדל בעשור האחרון "ארגון הנוער הגאה", שמספק בית לחוגי העשרה וקבוצות חברתיות תומכות, ומהווה על כן מוקד תמיכה מרכזי עבור נוער הומו-לסבי (Kama, 2005). עם זאת, מהצד השני, ישראל מתאפיינת בעיקרה כחברה משפחתית פטריארכאלית, המונעת מדימויים גבריים סטריאוטיפיים, אשר מחוזקים בין השאר על ידי המלחמות התכופות באזור (קפלן, 1999; Ben-Ari, 2001). חברה זו נוטה לרוב להיות בלתי סובלנית כלפי הומוסקסואליות. כמו כן, הישענות הדת היהודית על החוק התנ"כי, המגנה בתוקף מיניות הומוסקסואלית גברית, מחזקת את התיוג השלילי של הומוסקסואלים ואת הסנקציות המוטלות עליהם. בהתאם לנורמות חשיבה הומופוביות אלה, אין זה מפתיע כי סטודנטים ישראלים נמצאו הומופובים במידה רבה יותר מסטודנטים אמריקנים הלומדים בישראל (Lieblich & Friedman, 1985). המסרים הסותרים הללו עלולים ליצור בקרב הומוסקסואלים ולסביות צעירים לחץ ובלבול נוספים, בתקופה שבה הם מחפשים אישור ותמיכה להשלמת המטלות ההתפתחותיות של קבלה עצמית ויצירת זהות מגובשת (Cass, 1979; Elizur & Mintzer, 2001; Elizur & Ziv, 2001; Fassinger & Miller, 1996).

מסקנות מעניינות נוספות באשר להקשר הישראלי המורכב מעלה קמה (2003), שראיין הומוסקסואלים ישראלים בגילים שונים. לפיו, אף שבעשרים השנים האחרונות ישנו ייצוג רב יותר של הומוסקסואלים ברמה הציבורית ובתחומי הפוליטיקה והאמנות, וכן למרות שינויים חקיקתיים, לא ניכרת עדיין מגמה של הקלה במצוקות השונות שחווים הומוסקסואלים. ממצאיו מראים כי מתבגרים רבים עדיין חווים בדידות עזה וקשיים בהתמודדות עם גיבוש זהותם ההומוסקסואלית. קמה מסכם, שניכר כי החברה הישראלית מאופיינת בשמרנות בכל הנוגע להומוסקסואליות ברמת הפרט, והדבר

מתבטא בחוסר סובלנות ובקשיי קבלה של הומוסקסואלים במסגרות המשפחתיות, הקהילתיות והחברתיות (קמה, 2003).

השערות המחקר

במחקר שלפנינו ביקשנו לבדוק את ההשערה כי עיקר ההבדלים בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצה ההטרוסקסואלית ימצא במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית. זאת נוכח הקשיים הרבים שאליהם חשופים נוער וצעירים הומו-לסבים ואשר עלולים לפגוע ברווחתם הסובייקטיבית (קשיים בקבלה ובחשיפה של הנטייה המינית המתגבשת ופגיעות מוגברת לקרבנות וללחץ חברתי מצד המשפחה ומקבוצת השווים סביב הנטייה המינית), כמו גם נוכח ההבחנה בין המרכיב הקוגניטיבי למרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית בסוגיית העמידות אל מול תנאי חיים עוינים. שיערנו את ההשערות הבאות:

- א. רגש שלילי בקרב קבוצת הנוער והבוגרים הצעירים ההומוסקסואלים יהיה גבוה יותר מאשר בקבוצה התואמת של נוער ובוגרים צעירים הטרוסקסואלים.
- ב. רגש חיובי בקרב קבוצת הנוער והבוגרים הצעירים ההומוסקסואלים יהיה נמוך יותר מאשר בקבוצה התואמת של נוער ובוגרים צעירים הטרוסקסואלים.

שיטה

משתתפים

קבוצת הניסוי כללה 219 נבדקים הומו-לסבים (136 גברים, ו-83 נשים) שנדגמו במסגרת "ארגון הנוער הגאה" במהלך שנת 2006 (לוטרינגר, 2006). שיטה משתתפים, שלא נכללו בסופו של דבר בקבוצת הניסוי, סירבו למלא את השאלונים. "ארגון הנוער הגאה" הוא ארגון התנדבותי המספק קבוצות תמיכה ופעילות לחבריו, ולו 15 שלוחות ברחבי הארץ. מתוך המשתתפים, 167 היו חניכים בני 15–26 ו-52 היו מדריכים בני 19–37. כדי לוודא כי קבוצת המחקר אכן מורכבת מאוכלוסייה הומו-לסבית, נעשה שימוש בשלוש שאלות זיהוי עצמי השייכות לשאלון גיבוש הזהות ההומוסקסואלית שפותח על ידי ברדי ובוס (Brady & Busse, 1994). בשאלות אלה הגדירו עצמם המשתתפים כהומוסקסואלים בשלוש רמות: קוגניטיבית – "יש לי מחשבות שהייתי מכנה כהומוסקסואליות" (אושר על ידי 96.3% ממשתתפי קבוצת הניסוי), רגשית – "יש לי רגשות שהייתי מכנה כהומוסקסואליים" (אושר על ידי 93% ממשתתפי קבוצת הניסוי) והתנהגותית – "אני מעורב בהתנהגות מינית שהייתי מכנה כהומוסקסואלית" (אושר על ידי 84.5% ממשתתפי קבוצת הניסוי). שאלות אלו מהוות הגדרה עצמית רב-ממדית (קוגניטיבית, רגשית והתנהגותית) שדומות לה הומלצו במחקרים בקרב אוכלוסייה הומו-לסבית (Chung & Catayama, 1996). השאלות ממפות ביתר פירוט היבטים של זיהוי עצמי מאשר שאלות זיהוי עצמי סטנדרטיות יותר (לדוגמה הזיהוי העצמי במחקרנו הוחלט שלא לגרוע אף משתתף מן הקבוצה ההומו-לסבית.

החלטה זו נשענה על כך ש-214 משתתפים ענו בחיוב על שאלה אחת לפחות משאלות הזיהוי העצמי, ובחמישה מקרים שבהם היו חסרים נתונים על כל שלוש שאלות הזיהוי העצמי, השתמשנו בשאלות אחרות משאלון גיבוש הזהות ההומוסקסואלית, אשר תיקפו את העובדה כי אכן מדובר במשתתפים הומו-לסבים.

קבוצת ההשוואה כללה 219 נבדקים, שנלקחו ממאגר נתונים כללי של מחקר רווחה סובייקטיבית ותרחיש העולם העיון (Shmotkin, 2011), ושהותאמו בשיטת הצימוד (matched pairs) לכל אחד ממשתתפי קבוצת הניסוי, על פי המשתנים: מין, גיל, מוצא, השכלה ומצב משפחתי רשמי. מאגר הנתונים הכללי שממנו הותאמו הנבדקים כלל 904 נבדקים בני 16–93, והוא נאסף בין השנים 2002–2003. טווח הגילים של משתתפי קבוצת ההשוואה הסופית שהורכבה בהתאם לשיטת הצימוד, נע בין 16–37, והם נאספו במגוון מקומות עבודה, מרכזי קניות, מרכזים קהילתיים ומקומות התאספות שונים ברחבי הארץ. במדגם זה לא הועברו שאלות לזיהוי נטייה מינית, ועל כן סביר להניח שנמצאו בתוכה גם משתתפים הומו-לסבים בשיעור הדומה לשכיחותם באוכלוסייה הכללית (פירוט מלא על הרכבת קבוצת ההשוואה ראו בפרק ההליך).

כלים

שאלון פרטים אישיים – שאלון זה כלל מספר שאלות הנוגעות למאפיינים תיאוריים של המשתתפים, כמו גם דירוגים עצמיים של מצבם הכלכלי והבריאותי ושל רמת הדתיות שלהם.

סולם הרגש החיובי והשלילי (The Affect Balance Scale, ABS) – שאלון זה נבנה על ידי ברדברן (Bradburn, 1969) ומודד רגש חיובי ורגש שלילי. כל רגש מצוין על ידי חמישה פריטים, המתייחסים להופעה של רגשות כמו "מאושר" ו"גאה" (Positive Affect Scale – PAS) או "מדוכא" ו"מוטרד" (Negative Affect Scale – NAS). בשאלון מתבקש המשתתף להתייחס לרגשות שחוה במשך השבוע האחרון, תוך דירוג שכיחותם על סולם בן ארבע דרגות: 1 ("אף פעם"), 2 ("פעם אחת"), 3 ("מספר פעמים") ו-4 ("לעיתים קרובות"). מהימנות סולמות הרגש החיובי והשלילי בקבוצה ההומו-לסבית נמצאה סבירה: $\alpha = .76$ עבור סולם הרגש החיובי ו- $\alpha = .62$ עבור סולם הרגש השלילי. גם מהימנות סולמות הרגש החיובי והשלילי בקבוצת ההשוואה נמצאה דומה: $\alpha = .76$ עבור סולם הרגש החיובי ו- $\alpha = .62$ עבור סולם הרגש השלילי. בשאלון ה-ABS נעשה שימוש נרחב בעולם (Andrews & Robinson, 1991), כמו גם בארץ (לדוגמה Shmotkin, 1990).

סולם שביעות רצון מהחיים (The Satisfaction with Life Scale – SWLS) – שאלון זה עוצב על ידי דינר, אמונס, לרסן וגריפין (Diener, Emmons, Larsen & Griffin, 1985), למדידת סיפוק מהחיים כהיבט קוגניטיבי של רווחה סובייקטיבית. השאלון מכיל חמישה פריטים המתייחסים לשיפוטיות כלליים של הנבדק ביחס לחייו (למשל התייחסות לחיים כקרובים לאידאל או כמשביעי רצון). כל פריט מדורג על סולם בן שבע דרגות, מ-1 ("מתנגד/מתנגדת מאוד") עד 7 ("מסכים/מסכימה מאוד"). הציון

נקבע לפי ממוצע הדירוגים שניתנו לפריטים. מהימנות השאלון שנמצאה במחקר הנוכחי בקבוצה ההומו-לסבית ובקבוצת ההשוואה נמצאה סבירה: $\alpha = .76$ ו- $\alpha = .83$, בהתאמה. לשאלון זה נתונים פסיכומטריים טובים, אשר נתקבלו במחקרים רבים ברחבי העולם (Diener et al., 1985; Pavot & Diener, 1993) כמו גם בארץ (לדוגמה Shmotkin & Lomranz, 1998).

סולם האושר (The Happiness Scale – HS) – מדד גלובלי להערכה כללית של תחושת אושר. בשאלון נעשה שימוש במספר רב של מחקרים (Campbell, Converse & Rodgers, 1976). המשתתף מתבקש להעריך את מידת האושר שהוא חש באופן כללי על גבי סולם בן חמש דרגות, מ-1 ("מאוד לא מאושר/מאושרת") עד ל-5 ("מאוד מאושר/מאושרת"). מאחר שמדד זה הוא פריט בודד, מקדם α איננו ישים עבורו.

הליך

העברת השאלונים לקבוצת הניסוי התרחשה ב-16 קבוצות חברתיות של "ארגון הנוער הגאה" ברחבי הארץ. הובהר על ידי הנסיין שמילוי השאלונים הוא אנונימי והתנדבותי. בתום ההעברה הוצגו נושא המחקר וחשיבותו ונערך תשאול. נוהל העברה דומה, המבטיח אנונימיות ומענה לשאלות שהתעוררו במהלך מילוי השאלונים, בוצע גם במדגם הכללי שממנו הורכבה קבוצת ההשוואה. המחקר אושר להעברה על ידי ועדת האתיקה באוניברסיטת תל-אביב.

הליך בניית קבוצת ההשוואה (הליך הצימוד)

ממאגר הנתונים הכללי שהוזכר קודם בחרנו משתתפים אשר היו הדומים ביותר למשתתפים ההומו-לסבים בחמישה משתנים סוציו-דמוגרפיים: מין, גיל, מוצא (מקום לידה: ישראל, אירופה ואמריקה, אסיה ואפריקה), רמת השכלה ומצב משפחתי רשמי. ל-99 משתתפים הומו-לסבים נמצאה התאמה אינדיווידואלית מלאה בכל חמשת משתני ההתאמה. לשבעה משתתפים לא נמצאה התאמה מלאה במשתנה המוצא. במקרים אלה ביצענו צימוד של משתתפים הטרנסקסואלים למשתתפים הומו-לסבים לפי החלוקה הדיכוטומית של מי שנולדו בישראל לעומת מי שנולדו במקום אחר. ל-84 משתתפים לא נמצאה התאמה מלאה במשתנה הגיל. במקרים אלה של חוסר התאמה (עד פער של חמש שנים, אך בעיקר פער של שנה עד שנתיים), נבחרו משתתפי השוואה בצורה מאוזנת שהבטיחה בחצי מהמקרים צימוד של משתתף השוואה שהיה צעיר מהמשתתף ההומו-לסבי ובחצי השני של המקרים – מבוגר ממנו. בצורה כזו קוזזו הסטיות מן הגילים המקוריים, דבר שהוביל להיעדר הבדל בממוצעים במשתנה הגיל בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצת ההשוואה שהותאמה לה. ל-54 משתתפים הומו-לסבים לא נמצאה התאמה מלאה במשתנה השכלה עם משתתפי ההשוואה. במקרים אלה בוצעה התאמה בדומה להליך ההתאמה שתואר לעיל במשתנה הגיל. כפי שניתן לראות בלוח 1, המשווה בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצת ההשוואה במשתנים הסוציו-דמוגרפיים, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות במשתני ההתאמה: מין, גיל, מוצא, השכלה ומצב משפחתי רשמי. לא נמצאו

הבדלים מובהקים בין הקבוצות גם במשתנים הבאים: מצב כלכלי, רמת בריאות מדווחת, מקום מגורים ומצב תעסוקתי. לעומת זאת, נמצאו הבדלים בין הקבוצות ברמת הדתיות (הקבוצה ההומו-לסבית דתית פחות) ובתדירות הביקורים אצל רופא (הקבוצה ההומו-לסבית מדווחת על תדירות גבוהה יותר של ביקורים אצל הרופא).

לוח 1: מאפיינים סוציו-דמוגרפים של קבוצות המדגם המצומדות

משתנה	קבוצה הומו-לסבית (N=219)	קבוצת ההשוואה (N=219)	מבחן הבדל Difference test
משתנים תואמים שעברו צימוד			
גיל			
ממוצע	20.90	20.97	$t(436)=-0.14$
סטיית תקן	4.68	4.75	
מגדר (%)			
גבר	62.1	62.1	$\chi^2(1)=0.00$
אישה	37.9	37.9	
ארץ לידה (%)			
ישראל	89.5	89.5	$\chi^2(1)=0.00$
מקום אחר	10.5	10.5	
השכלה (%)			
יסודית	0	0	$t(436)=-0.22$
תיכונית חלקית	39.3	53.4	
תיכונית מלאה	33.8	14.2	
לימודים / השתלמות על תיכונית	5.0	2.3	
אקדמית חלקית	12.3	16.9	
תואר ראשון	6.8	10.5	
תואר שני	2.7	2.7	
ממוצע	3.21	3.25	
סטיית תקן	1.39	1.60	
מצב משפחתי (%)			
רווק	98.6	98.6	$\chi^2(1)=0.00$
נשוי / גרוש	1.4	1.4	

משתנים שלא עברו צימוד

מצב כלכלי מדווח (%)			
נמוך	5.0	4.1	$t(435)=1.75$
מתחת לבינוני	9.1	9.2	
בינוני	41.6	58.3	
טוב	34.2	19.7	
טוב מאוד	10.0	8.7	
ממוצע	3.35	3.19	
סטיית תקן	0.95	0.87	

מבחן הבדל Difference test	קבוצת ההשוואה (N=219)	קבוצה הומו-לסבית (N=219)	משתנה
$\chi^2 (1)=1.62$			מצב תעסוקתי (%)
	20.7	25.9	עובד
	79.3	74.1	לא עובד
$\chi^2 (1)=3.07$			מקום מגורים (%)
	90.0	84.3	עיר
	10.0	15.7	מקום אחר
$\chi^2 (1)= 22.87^{***}$			הגדרה עצמית לדתיות (%)
	69.9	88.5	חילוני
	30.2	11.5	מסורתי / דתי
$t (435)=-0.29$			מצב בריאותי מדווח (%)
	0.9	0	גרוע
	0.9	1.4	לא כל כך טוב
	5.5	8.7	בינוני
	36.2	34.2	טוב
	56.4	55.7	טוב מאוד
	4.46	4.44	ממוצע
	0.72	0.71	סטיית תקן
$t (428)=2.26^*$			תדירות ביקור אצל רופא (%)
	90.3	77.6	פעם בחודשיים ופחות מכך
	7.4	19.6	פעם בחודש
	0.9	1.4	פעם בשבועיים
	0	0.5	פעם בשבוע
	1.4	0.9	יותר מפעם בשבוע
	1.14	1.27	ממוצע
	0.55	0.60	סטיית תקן

* $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.001$

הערה: בכל אחת מהקבוצות היו חסרים נתונים בחלק מהמשתנים עבור 0–5 מקרים

תוצאות

כדי לבחון את השערותנו כי ההבדלים בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצת ההשוואה ההטרוסקסואלית יימצאו בעיקר במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית, נערכו מבחני MANCOVA. במבחנים אלה סוג הקבוצה (הומו-לסבים או הטרוסקסואלים) ומגדר (גברים או נשים) הוגדרו כמשתנים בלתי תלויים, ומדדי הרווחה הסובייקטיבית (SWLS, PAS, NAS, HS) הוגדרו כמשתנים תלויים (ראו לוח 2). נבהיר כי הזיווג בין כל נבדק בקבוצה ההומו-לסבית לנבדק תואם בקבוצת ההשוואה נעשה בו-זמנית על פי כל חמשת משתני הרקע הסוציו-דמוגרפיים, דבר ההופך את שתי הקבוצות לתלויות (dependent groups). עם זאת העדפנו את הגישה הזהירה, ובחרנו להשתמש בעיבודים משווים של קבוצות בלתי תלויות, שבהם השגת מובהקות להבדלים קשה

יותר. מאחר שמדגמנו כלל הן מתבגרים והן בוגרים צעירים, החזקנו את משתנה הגיל כקבוע (covariate) כדי לבקר את השפעתו האפשרית על המשתנים התלויים.

בהתאם להשערתנו, במבחן ה-MANCOVA לא נמצאו הבדלים מובהקים במדד הרווחה הקוגניטיבי (SWLS) בין הקבוצה ההומו-לסבית ($M=4.39$, $SD=1.22$) לקבוצה ההטרוסקסואלית ($M=4.53$, $SD=1.30$); $F(1,425)=1.16$, $p>.05$. כמו כן לא נמצאו הבדלים במדד האושר הכללי (HS) בין הקבוצה ההומו-לסבית ($M=3.15$, $SD=0.97$) לקבוצה ההטרוסקסואלית ($M=3.19$, $SD=0.82$); $F(1, 425)= 0.33$, $p>.05$. כפי ששיערכנו, אכן נמצא כי רמת הרגש השלילי (NAS) הייתה גבוהה יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות ($M=2.29$, $SD=0.62$) ביחס לקבוצת ההשוואה ($M=2.10$, $SD=0.61$); $F(1,425)=12.66$, $p<.001$.

הבדל מובהק בין שתי הקבוצות נמצא גם ברמת הרגש החיובי (PAS), אך בניגוד להשערתנו, נמצא כי הומוסקסואלים ולסביות דיווחו על רמות גבוהות יותר של רגש חיובי ($M=2.68$, $SD=0.62$) יחסית לקבוצת ההשוואה ($M=2.53$, $SD=0.65$); $F(1,425)=5.45$, $p<.05$.

יש לציין כי מגדר וכן האינטראקצייה בין הקבוצה (המסמנת נטייה מינית) לבין מגדר, לא הניבו אפקטים מובהקים בניתוח ה-MANCOVA (ראו לוח 2). גיל, שהוחזק כמשתנה קבוע בניתוח זה, גילה קשר מובהק רק עם מדד הרגש השלילי (NAS): $F(1,425)=9.694$, $p<.01$. לפי קשר זה, גיל גבוה יותר התקשר עם רגש שלילי נמוך יותר. עם שאר המשתנים התלויים לא היה לגיל קשר מובהק: $F=0.002$ עבור שביעות רצון (SWLS), $F=0.633$ עבור רגשי חיובי (PAS) ו- $F=0.455$ עבור אושר כללי (HS) (מקדם הקשר הרב-משתני Wilks' lambda היה 0.94 , $p<.001$).

לוח 2: השוואות מרובות במדדי רווחה סובייקטיבית כפונקציה של סוג הקבוצה (קבוצה ההומו-לסבית לעומת הטרוסקסואלית) ומגדר (גיל מוחזק קבוע)

אפקט	Wilks' lambda	משתנה תלוי	ממוצעים וסטיות תקן	F	Partial Eta Squared
קבוצה	.934***		קבוצה הומו-לסבית (N=215)	קבוצה הטרוסקסואלית (N=215)	
			M	SD	
		שביעות רצון	4.39	1.22	4.53 1.30
		רגש חיובי	2.68	.62	2.53 .65
		רגש שלילי	2.29	.62	2.10 .61
מגדר	.996		גברים (N=266)	נשים (N=164)	
			M	SD	
		שביעות רצון	4.49	1.22	4.42 1.33
		רגש חיובי	2.61	.64	2.59 .65
		רגש שלילי	2.20	.62	2.20 .63
		אושר כללי	3.20	.92	3.12 .95

אפקט	Wilks' lambda	משתנה תלוי	ממוצעים וסטיות תקן	F	Partial Eta Squared
קבוצה x מגדר	.982				
		שביעות רצון		F(1,425)=.07	.000
		רגש חיובי		F(1,425)=.09	.000
		רגש שלילי		F(1,425)=1.55	.004
		אושר כללי		F(1,425)=.33	.001

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

הערה: N=438. במשתנים מסוימים היו חסרים נתונים עבור 0–8 מקרים.

דין

בהתאם להשערותנו, הקבוצה ההומו-לסבית נבדלה מהקבוצה ההטרוסקסואלית רק ברכיבים הרגשיים של הרווחה הסובייקטיבית. כפי ששיערנו, רמת הרגש השלילי נמצאה גבוהה יותר בקרב הקבוצה ההומו-לסבית מאשר בקרב הקבוצה ההטרוסקסואלית. עם זאת, ובניגוד להשערותנו, גם רמת הרגש החיובי הייתה גבוהה יותר בקרב הקבוצה ההומו-לסבית יחסית לקבוצה ההטרוסקסואלית. כפי שיתואר בהמשך, התוצאות המעורבות של המדדים הרגשיים מצביעות ככל הנראה על קו-אקטיבציה של מערכת הרגש החיובי לצד מערכת הרגש השלילי בקרב הומוסקסואלים ולסביות.

רגשות שליליים בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים

הממצא המראה כי רמת הרגש השלילי הייתה גבוהה יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות מאשר בקרב הטרוסקסואלים עולה בקנה אחד עם דפוסי נתונים דומים במספר מחקרים קודמים, שמצאו רגשות שליליים, דיכאון וניסיונות אבדניים רבים יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות מאשר בקרב הטרוסקסואלים (Balsam, Beauchaine, Mickey & Rothblum, 2005; Ben-Ari & Gil, 1998; Cochran, 2001; Cochran, Sullivan & Mays, 2003). ממצא זה יכול להיות מוסבר על ידי החשיפה של הומוסקסואלים ולסביות למגוון סיכונים וקשיים, כגון התעללות מילולית ופיזית, הטרדות והצקות מצד קבוצת השווים והמשפחה, אחוז גבוה של נפגעי התעללות מינית בקרב נוער הומוסקסואלי וקשיים בקבלה עצמית של הנטייה המינית ההומוסקסואלית (Cochran, 2001; Horn, Szalacha & Drill, 2008; Martin, 1982; Pilkington & D'Augelli, 1995; Savin-Williams, 1994). כמו כן ניתן להסבירו כתוצר של תהליך המערב הומופוביה מופנמת, השתייכות לקבוצת תיוג שלילי הסובלת מנידוי והיעדר תמיכה מצד המשפחה (D'Augelli, Grossman & Starks, 2006; Rotheram-Borus, Hunter & Rosario, 1994; Ryan & Futterman, 1998). קשיים אלה יכולים לקדם רמות גבוהות יותר של רגשות שליליים, והם מתקשרים כאמור גם עם רמות דיכאון וחרדה, שנמצאו גבוהות יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות מאשר בקרב הטרוסקסואלים (Busseri, Willoughby, Chalmers & Bogaert, 2008; Cochran, Mays, Alegria,)

ממצאים (Ortega & Takeuchi, 2007; King et al., 2003; Safren & Heimberg, 1999). אלו עולים בקנה אחד עם תאוריית לחץ המיעוטים (Meyer, 2003, 2007), הגורסת כי מערך לחצים פנימיים וחיצוניים-חברתיים הקשורים במיעוט שאליו אדם משתייך מגבירים את הסיכון לפגיעות נפשית. בהקשר הישראלי, פגיעות זו תועדה במספר מחקרים הקושרים בין הלחצים הפנימיים והחיצוניים של הומו-לסבים לסיכונים הנפשיים העומדים בפניהם (שנקמן, 2010; Kama, 2005; Ben-Ari & Gil, 1998).

המרכיב הקוגניטיבי והמרכיב הרגשי של רווחה סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים

כפי ששיערנו, ממצאי מחקרנו לא הראו הבדלים ברכיב הקוגניטיבי של רווחה סובייקטיבית בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצת ההשוואה. נראה כי על אף ריבוי תרחישי העולם העוין שאליהם חשופים הומוסקסואלים ולסביות צעירים, הם עדיין מצליחים לשמר רמה נורמלית של רווחה סובייקטיבית קוגניטיבית, אשר מאפשרת את תפקודם הפסיכולוגי היום יומי (Shmotkin, 2005). הסבר מרכזי למצב זה קשור במנגנון ההסתגלות שהוזכר. בטווח הארוך, שמאפיין הערכה קוגניטיבית של רווחה סובייקטיבית, אנשים נוטים להסתגל לתנאי חייהם, בין אם הם טובים או טובים פחות (Frederick & Loewenstein, 1999). הסתגלות זו מקטינה השפעות חיצוניות ומחזירה את רמת הרווחה הסובייקטיבית לרמת הבסיס שלה (Headey & Wearing, 1989). בהערכת הרווחה הסובייקטיבית הרגשית, המתאייסת בעיקרה לתחושות חווייתיות מידיות, כוחו של מנגנון ההסתגלות ארוך הטווח קטן יותר, והדבר מסביר את ההבדלים ברמת הרגש השלילי שנמצאו בין הקבוצות.

כאמור, ממצאי מחקרנו מחדדים את הקשר שבין רווחה סובייקטיבית ובין נטייה מינית ומראים כי נטייה מינית מקושרת עם רכיבים רגשיים של רווחה סובייקטיבית. יצוין כי קישור של משתנים עם רכיבים רגשיים של רווחה סובייקטיבית, ולא עם רכיבים קוגניטיביים, נמצא גם במחקרים מתחומים אחרים. כך למשל במחקרם של דינר, גום, סו ואוישי (Diener, Gohm, Suh & Oishi, 2000), נמצא כי גברים נשואים דיווחו על רמת רגש חיובי גבוהה יותר מאשר נשים נשואות, אך לא נמצא הבדל בין גברים נשואים לנשים נשואות ברכיב הקוגניטיבי של רווחה סובייקטיבית (שביעות רצון מהחיים). בהתאם, במחקרם של קראוס, ברודריק וברוילס (Krause, Broderick & Broyles, 2004) על מדגם של אפרו-אמריקנים שסבלו מפגיעה בעמוד השדרה, נמצאו הבדלים בין גברים ונשים ברכיב רווחה סובייקטיבית, כך שרמות הרגש השלילי של נשים היו גבוהות מאלו של גברים, אך כמעט ולא נמצאו הבדלים בין המגדרים ברכיבים קוגניטיביים של רווחה סובייקטיבית.

הממצאים המסקרנים המראים כי יחסית לקבוצת ההשוואה, בקרב הקבוצה ההומו-לסבית התקבלה, נוסף על רמת רגש שלילי גבוהה יותר, גם רמת רגש חיובי גבוהה יותר, מצביעים ככל הנראה על קו-אקטיבציה של שתי מערכות אנטגוניסטיות (רגש חיובי ורגש שלילי). חוקרים של תופעה רגשית זו (Cacioppo, Gardner & Berntson, 1999; Larsen, McGraw & Cacioppo, 2001) טענו כי במצבים מיוחדים

שהם דו-ערכיים, חדשים, או בעלי פוטנציאל להשפעה עוינת, הפעלה בו-זמנית של שתי המערכות היא תגובה הסתגלותית, היות והיא מאפשרת חקירה של סביבות חדשות, במקביל לשמירה על ערנות וזהירות מתרחשים עוינים (Cacioppo & Folkman & Moskowitz, 2000; Shmotkin, Berkovich & Cohen, 2006; Berntson, 1999; Larsen, Hemenover, Norris & Cacioppo, 2003). במצבי טראומה וזקנה (Shmotkin & Lomranz, 1998), הפעלה בו-זמנית של מערכות הרגש החיובי והשלילי מוכרת כאסטרטגיה המאפשרת עמידות והחלמה אל מול מורכבות רגשית ומצוקה מתמשכת. אנו סבורים כי בקרב הומוסקסואלים ולסביות צעירים, תהליך של גיבוש זהות הומוסקסואלית הוא אחד מהמצבים המיוחדים הללו, היות ובמהלכו חש הפרט גם חרד וחושש, אך גם סקרן ונרגש (Fassinger & Miller, 1996). לכן, ממצאינו יכולים לשקף את המורכבות שבתהליך ההתפתחותי שהומוסקסואלים ולסביות חווים בבגרותם הצעירה. תיאורי הנוער המגיע לפעילויות ב"ארגון הנוער הגאה" המובאים על ידי שילה (2007) וקמה (2005), מחזקים את טענתנו, בכך שהם מפרטים את ההתלהבות הכרוכה בשלבי גילוי הנטייה כמו גם בחשיפתה, וזאת לצד ההתמודדות עם היבטים קשים הקשורים בתגובות הסביבה. מנקודת מבט של ההקשר הישראלי, ייתכן שהקו-אקטיבציה יכולה לשקף גם סתירות ודו-ערכיות במצבים הנוצרים על רקע העמדות החברתיות כלפי הומוסקסואליות בישראל; אלו מתבטאות בחקיקה ליברלית ומתקדמת יחסית מצד אחד, ובהישענות על נורמות הומופוביות והטרסקסיסטיות מצד שני (קמה, 2003).

תרומות ומגבלות מתודולוגיות

שיטת הצימוד (matched pairs) שבה השתמשנו במחקר הנוכחי ושעל פיה ביצענו צימוד אינדיווידואלי בין כל נדגם הומו-לסבי לכל נדגם הטרסקסואל שהיה זהה לו ברקעו הסוציו-דמוגרפי, אפשרה לערוך בין שתי הקבוצות השוואה שהייתה משוחררת במידה רבה מהסברים חלופיים הנוגעים למאפיינים סוציו-דמוגרפיים. במחקרים בעבר שלא השתמשו בשיטה זו, ההשוואה בין קבוצות המחקר סבלה ממגבלות מתודולוגיות רבות, אשר מרביתן היו כרוכות בקושי שבהשגת מדגם מקרי ומייצג של הומוסקסואלים ולסביות, כמו גם בהתאמת קבוצת ביקורת הולמת (Herek, 2006; Solomon, Rothblum & Balsam, 2004).

עם זאת, כאשר מפרשים את ממצאי המחקר, יש לשים לב למספר מגבלות מתודולוגיות. מגבלה מתודולוגית מרכזית של המחקר הנוכחי היא בעיית הייצוגיות של קבוצת המדגם ההומו-לסבית. היות ונדגמה אוכלוסייה מ"ארגון הנוער הגאה" בלבד, הדבר יצר הומוגניות רבה, העלולה להקשות על הכללת הממצאים בקרב אוכלוסייה הומו-לסבית רחבה יותר. כמו כן, צורת הדגימה אינה מקרית-הסתברותית, כך שישנן מגבלות בהסקת מסקנות מכלילות מתוך הממצאים. קושי מתודולוגי אחר קשור בכך שהשאלונים מתבססים על דיווח עצמי – דבר הרגיש ללחץ חברתי ורצייה חברתית. מגבלה מתודולוגית נוספת היא שקבוצת המדגם ההומו-לסבי הורכבה גם ממדריכים וגם מחניכים ב"ארגון הנוער הגאה". ניתן לשער כי אוכלוסיות אלה שונות

אחת מהשנייה בהיבטים פסיכולוגיים, כמו גם בהישגיהם ביצירת זהות ונטייה מינית מגובשת. מצד שני, היה גם מקום להתייחס אליהם כאל קבוצה אחת, בשל העובדה שמרבית המשתתפים (הן חניכים והן מדריכים) חשופים למגוון משותף של קשיים הקשורים בהיותם שייכים למיעוט מיני. בהקשר זה, יש לשים לב כי שילוב האוכלוסיות מחייב זהירות בעת פרשנות ממצאי המחקר, והבנה כי מסקנותיו נוגעות לא רק לאוכלוסיית נוער, כי אם גם לאוכלוסייה בוגרת צעירה שכבר אינה מוגדרת רשמית כנוער.

לצערנו, שאלות ההגדרה העצמית כהומוסקסואל שבהן השתמשנו במחקר הנוכחי, לא אפשרו זיהוי מספק של אוכלוסייה דו-מינית כמו גם טרנסג'נדרית, כך שמסקנותינו צריכות להילקח בזהירות כאשר מתייחסים לאוכלוסיות אלו. בהתאם, נבדקים בקבוצת ההשוואה לא נשאלו על נטייתם המינית, דבר היכול להוביל לכך שחלק קטן מהאוכלוסייה שזוהתה כהטרוסקסואלית בעצם לא היה כזה. מגוון קשיים מתודולוגיים כאלה מוכר מאוד במחקרים הבוחנים אוכלוסייה הומוסקסואלית (Chung & Katayama, 1996; Klein, Sepekoff & Wolf, 1985).

מחקר עתידי עשוי למצוא פתרונות שונים למגבלות שצינו לעיל. מחקר כזה יוכל גם להרחיב את הבדיקה של משתנים שנשארו מחוץ למוקד המחקר הנוכחי. כדוגמה לכך נזכיר את משתנה הדתיות, שרמתו במחקרנו נמצאה נמוכה יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות מאשר בקבוצת ההשוואה ההטרוסקסואלית. עקב ממצאים הקושרים קשר חיובי בין רמת דתיות ובין רווחה סובייקטיבית (Diener et al., 1999), ניתן לשער כי רמת דתיות נמוכה בקרב נוער הומו-לסבי יכולה להיות קשורה בהנמכה של חלק ממדדי הרווחה הסובייקטיבית. מצד שני, רמת דתיות גבוהה בקרב הומוסקסואלים ולסביות עלולה להוביל לעתים להתנגשות בין החוויה הפנימית של משיכה לבני אותו המין ובין מערך החוקים הדתי שאוסר זאת. דומה כי הקשר בין רמת דתיות ובין רווחה סובייקטיבית בהקשר ההומוסקסואלי מצריך הסתכלות מורכבת, שאותה יוכלו לספק מחקרי המשך.

סיכום והמלצות טיפוליות והסברתיות

במחקר זה זיהינו בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים רמה גבוהה יותר של רגש שלילי מאשר בקרב נוער ובוגרים צעירים הטרוסקסואלים. קושי רגשי זה, המתגלה כבר בגיל צעיר, מצריך התערבויות טיפוליות והסברתיות. על קלינאים, יועצים ומורים לספק תמיכה המותאמת לקבוצת המיעוט ההומו-לסבית הצעירה. נוסף על כך, סוכנים חברתיים צריכים להעביר מסרים חינוכיים המאשרים בצורה ברורה נטייה מינית שאינה הטרוסקסואלית, וזאת על מנת להקל על הבלבול שנכפה פעמים רבות על ידי מסרים קונפליקטואליים המאפיינים את החברה הישראלית.

החידוד שמחקרנו מציע בנוגע לקשר שבין נטייה מינית ובין הרכיבים הרגשיים של רווחה סובייקטיבית, מכווין לפיתוח התערבויות ייחודיות שתתמקדנה במיוחד בשיקום של היבטים רגשיים. התערבויות אלו מיועדות להדגיש את הדרכים שבאמצעותן ניתן

להשפיע על רגשות חיוביים ושליילים בקרב הומוסקסואלים ולסביות, תוך שימוש אפשרי במעגלי תמיכה, הכלה ואמפתיה. המחקר הנוכחי קורא גם למומחים מתחום בריאות הנפש והרווחה הנפשית לבחון את היתרונות והחסרונות שבאסטרטגיות התמודדות מסוימות (לדוגמה, עלייה גם ברמת רגש חיובי וגם ברמת רגש שלילי) אשר הומוסקסואלים ולסביות עשויים לאמץ בניסיונם להתמודד עם תרחישי העולם העוין המיוחדים שסובבים אותם. יש לקוות, שמחקרים עתידיים בתחום שבו נגענו במחקרנו זה יפיקו תובנות כלליות יותר על הדרכים שבהן נוער הומו-לסבי יכול לשמר את רווחתו הסובייקטיבית, אף שזהותו מאתגרת בתדירות.

מקורות

- גרס, א', וזיו, ע' (2003). בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית. בתוך י' קדר, ע' זיו וא' קנר (עורכים), **מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית** (עמ' 9–44). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- לוטרננגר, ג' (2006). **אודות הקשר בין גיבוש זהות הומוסקסואלית לבין רווחה נפשית ותרחישי עולם עוין בקרב בני/ות נוער וצעירים/ות הומו-לסבים בחברה הישראלית**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב.
- מזרחי, ש' (2001). **משפחתו העצובה של העלוי, או, זו לא בושה גם לא כבוד גדול: הבניית המציאות במשפחות עם צאצא הומוסקסואל או לסבית**. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב.
- קמה, ע' (2003). **העיתון והארון: דפוסי תקשורת של הומואים**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- קפלן, ד' (1999). **דויד, יהונתן וחיילים אחרים: על זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות בצה"ל**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- שילה, ג' (2007). **החיים בורוד: בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, בסקסואלים וטרנסג'נדרים**. תל אביב: רסלינג.
- שנקמן, ג' (2010). **רווחה סובייקטיבית ותרחישי עולם עוין בתהליך הבניית הזהות ההומוסקסואלית במהלך הבגרות: יצירת מסגרת תיאורטית ואמפירית**. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב.
- Adelman, M. (1991). Stigma, gay, lifestyles, and adjustment to aging: A study of later-life gay men and lesbians. *Journal of Homosexuality*, 20, 7–32.
- Alden, H., & Parker, K. (2005). Gender role ideology, homophobia and hate crime: Linking attitudes to macro-level anti-gay and lesbians hate crimes. *Deviant Behavior*, 26, 321–343.
- Andrews, F. M., & Robinson, J. P. (1991). Measures of subjective well-being. In J. P. Robinson, P. R. Shaver & L. S. Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes* (pp. 61–114). San Diego: Academic Press.
- Balsam, K. F., Beauchaine, T. P., Mickey, R. M., Rothblum, E. D. (2005). Mental health of lesbian, gay, bisexual, and heterosexual siblings: Effects of gender, sexual orientation, and family. *Journal of Abnormal Psychology*, 114, 471–476.
- Ben-Ari, A. T. (2001). Experiences of “not belonging” in collectivistic communities: Narratives of gays in kibbutzes. *Journal of Homosexuality*, 42, 101–124.
- Ben-Ari, A. T., & Gil, S. (1998). Perceptions of life and death among suicidal gay adolescents. *Omega: Journal of Death and Dying*, 37, 107–119.

- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59, 20–28.
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Aldine.
- Bradford, J., Ryan, C., & Rothblum, E. D. (1994). National lesbian health care survey: Implications for mental health care. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, 62, 228–242.
- Brady, S., & Busse, W.J. (1994). The Gay Identity Questionnaire: A brief measure of homosexual identity formation. *Journal of Homosexuality*, 26, 1–22.
- Busseri, M. A., Willoughby, T., Chalmers, H., & Bogaert, A. F. (2008). On the association between sexual orientation and adolescent risk behavior involvement: Examining mediation and moderation. *Developmental Psychology*, 44, 69–80.
- Cacioppo, J. T., & Berntson, G. G. (1999). The affect system: Architecture and operating characteristics. *Current Directions in Psychological Science*, 8, 133–137.
- Cacioppo, J. T., Gardner, W. L., & Berntson, G. G. (1999). The affect system has parallel and integrative processing components: Form follows function. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 839–855.
- Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations and satisfactions*. New York: Russell Sage Foundation.
- Cass, V. C. (1979). Homosexual identity formation: A Theoretical model. *Journal of Homosexuality*, 4, 219–235.
- Chamberlain, K. (1988). On the structure of subjective well being. *Social Indicators Research*, 20, 581–604.
- Chung, Y. B., & Katayama, M. K. (1996). Assessment of sexual orientation in lesbian/gay/bisexual studies. *Journal of Homosexuality*, 30, 49–62.
- Cochran, S. D. (2001). Emerging issues in research on lesbians and gay men's mental health: Does sexual orientation really matter? *American Psychologist*, 56, 931–947.
- Cochran, S. D., Mays, V. M., Alegria, M., Ortega, A. N., & Takeuchi, D. (2007). Mental health and substance use disorders among Latino and Asian American lesbian, gay, and bisexual adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75, 785–794.
- Cochran, S. D., Sullivan, J. G., & Mays, V. M. (2003). Prevalence of mental disorders, psychological distress, and mental health services use among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 53–61.
- D'Augelli, A. R., Grossman, A. H., & Starks, M. T. (2006). Childhood gender atypicality, victimization, and PTSD among lesbian, gay, and bisexual youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 21, 1462–1482.
- D'Augelli, A. R., & Hershberger, S. L. (1993). Lesbian, gay, and bisexual youth in community settings: Personal challenges and mental health problems. *American Journal of Community Psychology*, 21, 1–28.
- D'Augelli, A. R., Hershberger, S. L., & Pilkington, N. W. (1998). Lesbian, gay, and bisexual youth and their families: Disclosure of sexual orientation and its consequences. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68, 361–371.

- D'Augelli, A. R., Pilkington, N. W., & Hershberger, S. L. (2002). Incidence and mental health impact of sexual orientation victimization of lesbian, gay, and bisexual youths in high school. *School Psychology Quarterly*, 17, 148–167.
- Diener, E. (1984). Subjective well being. *Psychological Bulletin*, 95, 542–545.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. & Griffin, G. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–75.
- Diener, E., Gohm, C. L., Suh, E., & Oishi, S. (2000). Similarity of the relations between marital status and subjective well-being across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31, 419–436.
- Diener, E., Lucas, R. E., & Scollon, C. N. (2006). Beyond the hedonic treadmill: Revising the adaptation theory of well-being. *American Psychologist*, 61, 305–314.
- Diener, E., & Suh, E. (1998). Age and subjective well-being: An international analysis. *Annual Review of Gerontology and Geriatrics*, 17, 304–324.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276–302.
- Elizur, Y., & Mintzer, A. (2001). A framework for the formation of gay male identity: Process associated with adult attachment style and support from family and friends. *Archives of Sexual Behavior*, 30, 143–167.
- Elizur, Y., & Ziv, M. (2001). Family support and acceptance, gay male identity formation, and psychological adjustment: A path model. *Family Process*, 40, 125–144.
- Fassinger, R. E., & Miller B. A. (1996). Validation of an inclusive model of sexual minority identity formation on a sample of gay men. *Journal of Homosexuality*, 32, 53–78.
- Finkelhor, D., & Dziuba-Leatherman, J. (1994). Victimization of children. *American Psychologist*, 49, 173–183.
- Folkman, S., & Moskowitz, J. T. (2000). Positive affect and the other side of coping. *American Psychologist*, 55, 647–654.
- Frederick, S., & Loewenstein, G. (1999). Hedonic adaptation. In D. Kahneman, E. Diener & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: The foundation of hedonic psychology* (pp. 302–329). New York: Russell Sage Foundation.
- Garofolo, R., Wolf, R. C., Kessel, S., Palfery, J., & DuRant, R. H. (1998). The association between health risk behavior and sexual orientation among a school-based sample of adolescents. *Pediatrics*, 101, 895–902.
- Gil, S. (2007). Body-image, well-being and sexual satisfaction: A comparison between heterosexual and gay men. *Sexual and Relationship Therapy*, 22, 237–244.
- Harry, J. (1989). Parental physical abuse and sexual orientation. *Archives of Sexual Behavior*, 18, 251–261.
- Headey, B., & Wearing, A. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 731–739.
- Herd, G. (1989). Gay and lesbian youth: Emergent identities and cultural scenes at home and abroad. *Journal of Homosexuality*, 17, 1–42.
- Herek, G. M. (2006). Legal recognition of same sex relationships in the United States. *American Psychologist*, 61, 607–621.

- Horn, S. S., Szalacha, L. A., & Drill, K. (2008). Schooling, sexuality, and rights: An investigation of heterosexual students' social cognition regarding sexual orientation and rights of gay and lesbian peers in school. *Journal of Social Issues*, 64, 791–813.
- Hunter, J. (1990). Violence against lesbian and gay male youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 5, 295–300.
- Kama, A. (2005). LGBT youth in Israel. In J. T. Sears (Ed.), *Youth, Education, and Sexualities: An International Encyclopedia* (pp. 453–457). Westport, CT: Greenwood.
- Kegeles, S. M., Hayes, R. B., & Coates, T. J. (1996). The Mpowerment Project: A community level HIV prevention intervention for young gay men. *American Journal of Public Health*, 86, 1129–1136.
- Keyes, C. L., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 1007–1022.
- Kimmel, D. C., & Sang, B. E. (1995). Lesbians and gay men in midlife. In A. R. D'Augelli & C. J. Patterson (Eds.), *Lesbian, gay and bisexual identities over the lifespan* (pp. 190–214). New York: Oxford University Press.
- King, L. A., & Noelle, S. S. (2005). Happy, mature, and gay: Intimacy, power and difficulties in coming out stories. *Journal of Research in Personality*, 39, 278–298.
- King, M., McKeown, E., Warner, J., Ramsay, A., Johnson, K., Cort, C., et al. (2003). Mental health and quality of life of gay men and lesbians in England and Wales: Controlled, cross-sectional study. *British Journal of Psychiatry*, 183, 552–558.
- Klein, F., Sepekoff, B., & Wolf, T. J. (1985). Sexual orientation: A multi-variable dynamic process. *Journal of Homosexuality*, 11, 35–49.
- Krause, J. S., Broderick, L. E., & Broyles, J. (2004). Subjective well-being among Afro-Americans with spinal cord injury: An exploratory study between men and women. *Neuro Rehabilitation*, 19, 81–89.
- Larsen, J. T., Hemenover, S. H., Norris, C. J., & Cacioppo, J. T. (2003). Turning adversity to advantage: On the virtues of the coactivation of positive and negative emotions. In L. G. Aspinwall & U. M. Staudinger (Eds.), *A psychology of human strengths: Fundamental questions and future directions for a positive psychology* (pp. 211–225). Washington, DC: American Psychological Association.
- Larsen, J. T., McGraw, A. P., & Cacioppo, J. T. (2001). Can people feel happy and sad at the same time? *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 684–696.
- Lent, R. W. (2004). Toward a unifying theoretical and practical perspective on well-being and psychological adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 51, 482–509.
- Liebllich, A., & Friedman, G. (1985). Attitudes toward male and female homosexuality and sex role stereotypes in Israeli and American students. *Sex Roles*, 12, 561–570.
- Lucas, R. E., Diener, E., & Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 616–628.
- Martin, A. D. (1982). Learning to hide: Socialization of the gay adolescent. *Adolescent Psychiatry*, 10, 52–65.
- Mehnert, T., Krauss, H. H., Nadler, R., & Boyd, M. (1990). Correlates of life satisfaction in those with disabling conditions. *Rehabilitation Psychology*, 35, 3–17.

- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129, 674–697.
- Meyer, I. H. (2007). Prejudice and discrimination as social stressors. In I. H. Meyer & M. E. Northridge (Eds.), *The health of sexual minorities* (pp. 242–267). New York: Springer.
- Michalos, A. C. (1985). Multiple discrepancies theory (MDT). *Social Indicators Research*, 16, 347–414.
- Park, N. (2004). The role of subjective well-being in positive youth development. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 25–39.
- Pavot, W., & Diener, E. (1993). Review of satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5, 164–172.
- Pilkington, N. W., & D'Augelli, A. R. (1995). Victimization of lesbian, gay, and bisexual youth in community settings. *Journal of Community Psychology*, 23, 33–56.
- Rosario, M., Schrimshaw, E. W., & Hunter, J. (2006). A model of sexual risk behavior among young gay and bisexual men: Longitudinal associations of mental health, substance abuse, sexual abuse, and coming-out process. *AIDS Education and Prevention*, 18, 444–460.
- Rotheram-Borus, M. J., Hunter, J., & Rosario, M. (1994). Suicidal behavior and gay-related stress among gay and bisexual male adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 9, 498–508.
- Russell, S. T., Franz, B., & Driscoll, A. K. (2001). Same sex romantic attraction and violence experiences in adolescence. *American Journal of Public Health*, 91, 907–914.
- Ryan, C., & Futterman, D. (1998). *Lesbian and gay youth: Care and counseling*. Philadelphia: Hanley & Belfus.
- Safren, S. A., & Heimberg, R. G. (1999). Depression, hopelessness, suicidality, and related factors in sexual minority and heterosexual adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 859–866.
- Savin-Williams, R. C. (1994). Verbal and physical abuse as stressors in the lives of lesbian, gay male, and bisexual youths: Associations with school problems, running away, substance abuse, prostitution, and suicide. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 261–269.
- Savin-Williams, R. C. (1998). The disclosure to families of same sex attractions by lesbian, gay, and bisexual youths. *Journal of Research on Adolescence*, 8, 49–68.
- Shin, D. C., & Johnson, D. M. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. *Social Indicators Research*, 5, 475–492.
- Shmotkin, D. (1990). Subjective well-being as a function of age and gender: A multivariate look for differentiated trends. *Social Indicators Research*, 23, 201–230.
- Shmotkin, D. (2005). Happiness in face of adversity: Reformulating the dynamic and modular bases of subjective well-being. *Review of General Psychology*, 9, 291–325.
- Shmotkin, D. (2011). *Establishing the concept of Hostile-World Scenario: The imaging of critical threats in life*. Unpublished manuscript.

- Shmotkin, D., Berkovich, M., & Cohen, K. (2006). Combining happiness and suffering in a retrospective view of anchor periods in life: A differential approach to subjective well-being. *Social Indicators Research*, 77, 139–169.
- Shmotkin, D., & Lomranz, J. (1998). Subjective well-being among Holocaust survivors: An examination of overlooked differentiations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 141–155.
- Silvestre, A. J., Kingsley, L. A., Wehman, P., Dappen, R., Ho, M., & Rinaldo, C. R. (1993). Changes in HIV rates and sexual behavior among homosexual men, 1984 to 1988. *American Journal of Public Health*, 83, 578–580.
- Solomon, S. E., Rothblum, E. D., & Balsam, K. F. (2004). Pioneers in partnership: Lesbian and gay male couples in civil unions compared with those not in civil unions and married heterosexual siblings. *Journal of Family Psychology*, 18, 275–286.
- Strommen, E. F. (1989). Hidden branches and growing pains: Homosexuality and the family tree. *Journal of Marriage and Family Review*, 14, 9–34.
- Suh, E., Diener, E., & Fujita, F. (1996). Events and subjective well-being: Only recent events matter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 1091–1102.
- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1998). Positive and negative affect scales (PANAS). In M. M. Antony, S. M. Orsillio & L. Roemer (Eds.), *Practitioner's guide to empirically based measures of anxiety* (pp. 64–66). New York: Plenum.